SÉRIE “Filozofie”

[https://doi.org/10.52058/2695-1592-2021-2\(2\)-133-145](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2021-2(2)-133-145)

Ольга Підлужна

*магістр педагогіки вищої школи, директор університетської бібліотеки
Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-
гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна, e-mail:olgapidlughna@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0003-4120-0765>*

ВПЛИВ АМЕРИКАНСЬКОГО ФУНДАМЕНТАЛІЗМУ НА ФОРМУВАННЯ П'ЯТИДЕСЯТНИЦЬОГО ВІРОВЧЕННЯ

Анотація. У статті здійснено системний аналіз процесів історичного впадкування п'ятидесятницьким богослов'ям основних засад американського фундаменталізму, прослідковано взаємовпливи Руху святості, пуританства, пієтизму на формування євангелікалізму.

Проаналізовано вітчизняний сучасний стан п'ятидесятницького віровчення та виокремлено декілька чинників, зумовлених потребою сучасної епохи та кричуще вимагаючих осмислення. Насамперед, мова йде про необхідність звернення до герменевтики як методу пояснення, інтерпретації релігійних текстів, понять, явищ, викладених у формі, адекватній рівню розуміння, досвіду, освіти сучасників.

Наголошується на кричущій потребі перегляду пануючого, здебільшого в сільських та районних місцевостях, церковної практики стилю радянського періоду, в яких церква могла функціонувати тільки виключно у нелегальному стані. Це вимагає обов'язкового перегляду певних схем мислення та дій, і одночасно пропозиції нового розуміння віри згідно із сучасним поступом науки, підняття нових соціально значущих проблем, перед якими стоїть сучасна спільнота вірників.

Ключові слова: релігійний фундаменталізм, Рух святості, пуританство, пієтизм, вчення про три дії благодаті, хрещення святим Духом, Азуза-стріт, зародження п'ятидесятництва, народне п'ятидесятництво.

Olga Pidluzhna

*MA in Higher Education, Director of the University Library of the Private Higher
Education Institution «International University of Economics and Humanities named
after Academician Stepan Demyanchuk»,
м. Рівне, Україна, e-mail: olgapidlughna@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4120-0765>*

THE INFLUENCE OF AMERICAN FUNDAMENTALISM ON THE FORMING OF THE PENTECOSTAL FAITH

Abstract. This article provides a systematic analysis of Pentecostal theology's inheritance of the basic principles of American fundamentalism and traces the mutual influence of holiness, puritanism, and pietism on the formation of evangelicalism.

The domestic modern state of Pentecostal doctrine is comprehended and several factors, conditioned by the need of the modern era and flagrantly requiring comprehension, are highlighted. First of all, we are talking about the need to address hermeneutics as a method of explanation, interpretation of religious texts, concepts, phenomena, set out in a form adequate to the level of understanding, experience, education of contemporaries.

There is a blatant need to reconsider the prevailing, mainly in rural and district areas, church practices of the Soviet period, in which the church could function only in an irregular position. This requires an obligatory revision of certain schemes of thought and action, and at the same time offers a new understanding of faith in accordance with the modern progress of science, raising new socially significant problems faced by today's community of believers.

Keywords: religious fundamentalism, Holiness Movement, Puritanism, Pietism, doctrine of the three acts of grace, baptism with the Holy Spirit, Azusa Street, the birth of Pentecostalism, popular Pentecostalism.

Постановка проблеми. Початок ХХ ст. у християнській теології розпочався із боротьби за фундаменталізм. Безумовно, сама логіка мислення засновників реформаційних рухів ХVІ ст. підлягає розумінню терміну «фундаменталізм» як «повернення до основ християнської віри першоапостольських часів»; відбиває прагнення очистити церковне життя від культурно – політичних нашарувань; зрештою, за поширеним уявленням, фундаменталізм – це інструмент для боротьби у відстоюванні головних п'яти засад протестантизму.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В науковому значенні фундаменталізм прийнято трактувати як міжконфесійну течію в США на початку ХХ століття; як реакцію на поширення християнського модернізму та ліберального богослов'я в протестантській теології⁹; як відповідь на наукову, раціоналістичну методологію дослідження релігії як специфічної форми культури, що сприяла зростанню релігійної індиферентності в суспільстві (німецька історична критика, теорія еволюціонізму Ч. Дарвіна, психоаналіз З. Фрейда, натуралізм).

⁹ Хельмут Річард Нібур (1872 - 1971) ввів у науковий обіг одне з найкращих визначень теології лібералізму: «Негніваючий Бог привів безгрішну людину до Царства, де відсутній суд, через служіння Христа, Який не терпів розп'яття».

Мета статті - системний аналіз процесів історичного впадкування п'ятидесятницьким богослов'ям основних засад американського фундаменталізму.

Виклад основного матеріалу. Визначальний вплив на формування власне п'ятидесятницького віровчення справили не стільки праці реформаторів XVI - XVII ст., як американський фундаменталізм з характерним для нього буквальним сприйняттям, розумінням, трактуванням текстів Святого Письма. Фактично в усіх джерелах читаємо про розвиток п'ятидесятницького богослов'я з всесвітнього Руху святості, так званого ривайвелістського руху, (англ. Revival – відродження, пробудження) – релігійно-філософського руху XIX ст. за духовне пробудження, що виник у протестантських церквах США, Англії та інших країнах, обстоював духовне відродження істинної апостольської церкви [21, С.123]. У богословському плані ривайвелізм виступив проти кальвіністської доктрини про абсолютне передвизначення, яка була характерною для віровчення багатьох протестантських церков [7, С.13]. Загалом, практика п'ятидесятництва почерпнула в Русі святості характер богослужіння, піснеспіви та основні теологічні положення [12, С.948].

Рух святості виник завдяки релігійній діяльності рідних братів Джона та Чарльза Веслі, які в 1729 р. організували в Оксфорді Товариство діяльного благочестя, (через 25 років сформувалися в окрему протестантську церкву). Очолив рух Дж. Веслі, який не прагнув створити нового богослов'я святості, не виступав з жодними доктринальними твердженнями, що охоплювали б усі аспекти теорії та практики святості, а лише дбав про їхнє здійснення в практичному житті християн. Передусім Дж. Веслі писав і вчив про християнську досконалість, його називали «батьком дешевих релігійних книг»: написав біля п'яти тисяч творів для простого народу. Вперше темою святості Дж. Веслі зацікавився після ознайомлення з працею єпископа Джеремі Тейлора «Правила та практика святого життя і святої смерті», а також праці Макарія Єгипетського та Єфрема Сиріна.

В основі усього весліанського вчення про християнську святість лежить переконання про те, що святість з самого початку і до кінця є дією Святого Духу. Для Дж. Веслі, задовго до подій на Азуза-стріт, надзвичайно важливим був текст із Святого Письма, який є основоположними в п'ятидесятницькій пневматології: «І покроплю вас чистою водою, - і станете чисті; зо всіх ваших нечистот і зо всіх ваших бовванів очищу вас. І дам вам нове серце, і нового духа дам у ваше нутро, і викину камінне серце з вашого тіла, і дам вам серце із плоті. І духа Свого дам Я до вашого нутра, і зроблю Я те, що уставами Моїми будете ходити, а постанови Мої будете стерегти та виконувати» (Єз. 36:25-27). Отже, Дж. Веслі першим проповідує про прихід Духа, одночасно стверджуючи, що освячуючий Дух одноразово поселяється у серці віруючої людини в момент покаяння, (інколи вживав термін «прихід» або «наповнення» Духом як очищення серця).

Продовжувачем справи Дж. Веслі був Чарльз Фінней (1792-1875 рр.) – адвокат, євангелист, професор Оберлінської проповідницької семінарії (Огайо,

США). Однак він критично сприймає думку Дж. Веслі про одноразовість хрещення Святим Духом. «Якщо ви спитаєте, скільки хрещень або злиття освячуючого Духу необхідно для того, аби очистити віруючого від усякого гріха і запалити в ньому досконалу любов, я відповім...якщо в результаті одного могутнього хрещення Духу ви будете «запечатаними у день викуплення і очищені від усякої нечистоти», це буде щонайкращим. Якщо ж необхідно буде два чи три хрещення, Господь може повторити їх» [2, С.247]. У Ч. Фіннея був особистий досвід переживань, пов'язаних із Святим Духом, які вплинули на його богослов'я. Перше своє духовне переживання, яке він сам називає «хрещення Духом», описує так: «... на мене раптово вилився Дух Божий і пронизав мене всього, переповнив дух, душу і тіло, хоча я ніколи не чув про хрещення Духом, тим більше не очікував цього і не молив про щось подібне» [3, С.23]. У проповіді та богослужінні Ч. Фінней нерозривним вважав драму та емоції, які для нього були ознакою справжньої релігійності. Дж. Веслі емоційні вияви вважав за ознаки фанатизму, який необхідно уникати.

Певні хвилювання в протестантських колах виникли в 1895 р., коли весліянський проповідник руху святості Бенджамін Хардін Ірвінг проголосив власне вчення про три дії благодаті. Першою дією благодаті він визначив спасіння, якою людина очищалася від гріхів прожитого життя, другим благословінням визначив освячення, яке давало перемогу над гріхом у цьому житті, а третім – «хрещення палаючою любов'ю» - тобто хрещення Святим Духом, яке давало сили віруючим для служіння Богу і людям. В цілому очільники руху святості засудили рух «третього благословіння», назвавши його ерессю, але все ж таки визначення Б. Х. Ірвінгом третьої дії благодаті сили у християнському служінні заклало базу для подальшого розвитку п'ятидесятницького руху [6, С.15]. Коли на поч. ХХ ст. зароджується п'ятидесятницький рух, від руху святості його теоретично відрізняє тільки перевага, надана дару мовлення на інших мовах [17, С. 20]. Необхідно підкреслити, що саме в цьому русі вперше знаходимо посилення на термін «хрещення Святим Духом», який згадується не в якості розгорнутого вчення, а тільки як окремий описовий елемент в контексті повного освячення. Сучасні п'ятидесятники вчать про хрещення Святим Духом як про дію, акт.

З Америки та Англії рух поширився у багато країн світу в основному під впливом методистських місіонерів та євангелістів. Хоча ривайвелісти не наголошували на харизматичному аспекті, вони акцентували увагу слухачів на свідомому досвіді хрещення Святим Духом та очікуванні відродження новозаповітної церкви, що мало знаменувати собою кінець церковної історії. У цей же період надзвичайно популярними стають інші вчення – про можливість чудесного божественного зцілення у відповідь на молитву, про очікування Другого пришествя Христа і встановлення Тисячолітнього царства.

В цілому, Рух Святості відстоював чотири основні доктрини, формалізовані Е. Б. Сімпсоном: миттєве спасіння, хрещення Святим Духом, Божественне зцілення, Друге Пришествя Христа. Тому єдиним значним додатком Ч. Пархема до раніше сформульованого положення стала теза про

глоссолалію як біблійне свідоцтво хрещення Святим Духом.

Однак, виникаючи з Руху святості, п'ятидесятництво в перші роки свого становлення було відкинене його лідерами. П'ятидесятників передусім звинувачували в одержимості бісами та психічній невірноваженості. Лідери церков Руху святості («Церква Назарянина», «Весліянська методистська церква», «Церква Бога», Армія спасіння) категорично виступали проти п'ятидесятницького вчення [12, С.948]. Особливо жорсткою в ті часи була критика Алми Брідвелл – першої жінки - єпископа церкви Руху Святості «Вогняний стовп церкви», ввійшла в історію як прибічниця Ку-Клукс-Клан, феміністка, антикатоличка, антисемітка, антип'ятидесятниця, расистка та непримиренний ворог імігрантів. А. Брідвелл написала книгу проти п'ятидесятників «Демони та Мови» (1910 р.), де п'ятидесятницьку глоссолалію називала «сатанинською маячнею», а їхні обряди – «апогеєм демонського поклоніння» [10, С.146]. Відомий проповідник Руху Святості У. Гудбей так характеризував події на Азуса-стріт: «сатанинські проповідники, жонглери, некромати, ніякі вони не ті, хто істинно володіє істиною; бідні духом». Для преподобного доктора Джорджа Кемпбелла Моргана (1863-1945), британського євангеліста, проповідника, видатного богослова, пастора Вестмінстерської каплиці в Лондоні (1904-1919, 1933-1943), п'ятидесятництво було «останньою рвотою сатани», а Рубен Торрі (1856-1928), американський євангеліст, пастор, педагог, письменник, вважав, що це однозначно та категоричне не від Бога і базується на омані. [Там само]. Інші ж групи з Руху святості, відповідно із зростанням кількості відвідування його лідерів богослужінь на Азуса-стріт (Дж. Б. Кашуел, К. Н. Мейсон, Е. Дж. Аг'ю, Г. Кук, У. Х. Дерхем) з метою дізнатися та побачити на власні очі й почути на власні вуха, що дійсно там відбувається, швидко ставали п'ятидесятниками.

Власне, появу перших п'ятидесятницьких деномінацій датують 1906-1908 рр., першими п'ятидесятницькими групами, які вийшли з Руху святості, були: «П'ятидесятницька церква святості», «Церква Бога у Христі», «Церква Бога» (Клівленд, Теннессі)¹⁰; «Апостольська віра» (Портленд, Орегон); «Об'єднана свята церква», «П'ятидесятницька баптистська церква святої волі» [19]. Знаково, що «Церква Бога у Христі» та «Об'єднана свята церква» складалася переважно із чорношкірих. «Лос-Анджелес Таймс» вперше написав про події на Азуса-стріт у квітні 1906 р., описуючи глоссолалію як вавилонські мови, а Дж. Сеймура та його послідовників - як секту фанатиків.

Першим, хто почав описувати п'ятидесятницький рух був Франк Бартлеман (1871 - 1935), відомий як автор понад 500 статей, 100 трактатів та 6 книг, які є найбільш повними та достовірними джерелами, які описують

¹⁰ Річард Г. Сперлінг, баптистський проповідник у Грейт-Смокі-Маунтнс, залишив баптистську церкву і розпочав служіння незалежного від жодного з союзів чи братств служіння. У 1896 р. під час служіння, яке він проводив в окрузі Черокі, Північна Кароліна, був зафіксований екстатичний вибух «говоріння на мовах». Саме з цього бере початок Церква Бога (Клівленд, Теннесі) [Риз Г.Л. Критический и экзегетический комментарий к книге Деяния апостолов. – С.84-85].

п'ятидесятиницьке пробудження на Азуса-стріт та по всьому Лос-Анджелосі з 1905 по 1911 рр [1]. Ф. Бартлеман свідкував, що чим більше преса писала про них огульно, тим більше приковувалася увага людей до цієї вулиці [20].

Досить часто сучасних п'ятидесятників звинувачують у високому рівні пуританства. Якщо бути об'єктивним, мусимо констатувати, що ця теза більшою мірою стосується побутового стилю п'ятидесятників в радянську епоху. Сьогодні п'ятидесятники, ймовірно, захоплені неоп'ятидесятиницьким вченням про процвітання, тому пуританство не є знаковою рисою, хоча до поміркованості в фінансах досить часто закликають в своїх проповідях. Теологічне коріння пуританства сягає європейської реформаторської теології, англійської традиції нонконформізму (Дж. Вікліф, лолларди, перше покоління діячів англійської Реформації). Так, у В. Тіндейла пуритани запозичили вірність Святому Писанню; у Дж. Нокса – відданість церковній та державній реформі; у Дж. Хупера – стійке переконання, що Святе Письмо повинне регулювати церковну структуру та особисту поведінку. Однак не маємо підстав називати пуританство суто протестантською течією [11], швидше мусимо погодитися із думкою М. Нолла, що пуританство – це неорганізований реформаційний рух, який виник під час англійської Реформації у XVII ст. як критика компромісної діяльності англіканської церкви з католицизмом [12, С.942].

Критикуючи англіканську церкву, пуританський лідер Р. Браун (1553-1633) писав, що першим обов'язком щирого християнина має бути прагнення до святості та чистоти в питаннях віри та життя, - «англіканська ж церква підкорюється ієрархії, яка суперечить Святому Письму, тому християнину необхідно протиставити цим проявам і намагатися змінити такий стан речей. А якщо зміни всередині неможливі, він зобов'язаний вийти, відокремитися і продовжувати з вірністю слідувати за Христом» [9, С.32]. Цікаво, та навіть дивовижно: виступаючи супроти англіканської церкви, пуритани прагнули зберегти дещо з католицької практики - знамення хреста при хрещенні, передача обручок при вінчанні, схилення колін при причасті, поклін при імені Ісуса. Найголовнішим питанням в дебатах було вирішення побудови церковної ієрархії.

Пуританство сприяло розвитку англійської Реформації, відстоюючи чотири ідеї: 1). Спасіння дається тільки Богом; 2). Біблія дає усі необхідні настанови для практичного побожного життя; 3). Церква повинна зрозуміло відтворювати біблійні істини; 4) Суспільство складає суцільне ціле. Пуритани відстоювали «простий стиль» проповідей, зразком яких вважався Дж. Додд (1555-1645) та В. Перкінс (1558-1602). У проповідях і трактатах В. Перкінса перераховується система кроків, які повинні зробити грішник, аби наблизитися в покаянні до Бога. Підхоплюючи ідею системи кроків Дж. Веслі в 1738 р. він укладе «Правила методистських домашніх груп», у 1744 р. розробить інструкції для методичних домашніх груп, де по кроках розписує досягнення християнської досконалості [4, С.195-197]. Сучасник В. Перкінса Р. Бакстер опублікував біля 200 праць, де коментував добродієства теологічної поміркованості і постулював істини, які К.С. Льюїс у XX ст. назве «просто

християнством».

Із середовища пуритан вийшли видатні проповідники та вчителі: книга доктора В. Еймса «Суть теології» перші 50 років існування Гарвардського коледжу була підручником з теології. Вестмінстерське сповідання та катехизиси, які пуританські теологи уклали на прохання парламенту (1643-1647), і по сьогодні залишаються путівниками по реформатській теології. Тезу пуританина Джона Оуена про святість п'ятидесятники покладуть в основу свого віровчення: «Без святості, приписаної Євангелією, ми на віддаємо Христу тієї слави, якої Він в обов'язковому порядку вимагає від нас. Якщо ми любимо Христа, ми повинні бути святими. Якщо ми хочемо славити Христа, ми повинні бути святими. Якщо ми хочемо показати вдячність Христу, ми повинні бути святими. Якщо в останній день ми не хочемо виявитися зрадниками Його вінця, честі та достоїнства, ми повинні бути святими» [8, С.247].

Найбільше п'ятидесятництво ввібрало в себе риси пієтизму, що, можливо, більшою мірою відрізняє їх від баптистів. Пієтизм – (від лат. Pietas - благочестя) – напрям у протестантизмі, який релігійні почуття ставить вище релігійних догматів. Історики пієтизму підкреслюють чотири характерні ознаки пієтизму: практичність, орієнтованість на Біблію, перфекціоністський та реформістський пафоси. Поруч із орієнтованістю на Біблію пієтизм тяжіє до філософської містики, засновником якої вважається німецький богослов Ф. Шпенер (1635-1705) та його послідовник А. Франке (1663-1727). Пієтисти надавали більшого значення внутрішньому благочестю, діяльній любові, моральному вдосконаленню, щирому покаяттю перед непохитним збереженням церковних правил та приписів. Духовне оновлення та відродження вважалося ознаками віри. Із подальшим розвитком пієтизму в його середовищі стали розвиватися ознаки фанатизму: на усе, навіть невинні задоволення, накладалася заборона; засуджувалися живопис, музика, поезія, веселі розмови, сміх; усе, що не стосувалося релігійного почуття віруючого, оголошувалося байдужим або шкідливим¹¹. Так сформувалося поняття «щирого християнина», «духовного християнина», їхня вищість над «невідродженими», «плотськими» християнами. З середини XVIII ст. значення пієтизму все більше знецінюється, його ознаки збереглися у невеликих товариствах «відроджених» та «сепаратистів» [14, С.346], тим самим сприяючи намаганням шукачів чистого християнського вчення до відділення від християнської більшості, навіть виокремлення в окремі громади.

Запозичивши дане вчення, п'ятидесятники умовно поділяють громаду на «менш духовних» (ті, що володіють двома діями благодаті), і на «духовних», елітних (ті, що володіють трьома діями благодаті) [18, С.107]. У той самий момент вони заперечують, що вони намагаються розділити християн на дві

¹¹ У М. Лютера світська культура набуває самостійності від християнських та церковних законів: природня мудрість людини, вивчення молоддю мов, мистецтва, історії так само як і побожність – обов'язок християнина; музика – благородний дар Божий, другий за значенням після теології.

категорії: найвідоміший п'ятидесятницький лідер - Райнгольд Улонска, зауважує: «Я завжди засмучуюся, коли руху п'ятидесятників приписують, ніби вони вчать про шляхи спасіння по східцях. П'ятидесятники, за виключенням деяких крайніх чи екстремістів, ніколи не вчили про двоступеневий або багатоступеневий шлях спасіння. Щоправда, вони навчають про різні переживання з Богом і з Духом Святим, але жодним чином не про багатоступінчастий шлях спасіння» [13, С.12]. Проте такий поділ стає очевидним кожного разу, коли вони запитують людину, чи хрещена вона Святим Духом. Подібне запитання явно свідкує про те, що у їхній уяві існує дві групи християн – ті, хто мав досвід «хрещення Святим Духом», і ті, хто не мав подібного досвіду. Відтак переконання, що існує друга категорія християн завжди призводить до гордощів або відчуття духовної переваги, з другого боку, виникає також і почуття заздрощів з боку тих, хто не мав такого досвіду.

Становлення фундаменталізму як течії на теренах США відбуло три етапи становлення. На першому етапі (20-ті рр. ХХ ст.) діяльність руху заключалася в утвердженні та захисті християнських цінностей, які з часом почали називатися фундаменталістськими, на позначення основ вірування, що не потребують доказу. Ще у 1910 р. Генеральна асамблея Північної пресвітеріанської церкви виокремила п'ять головних положень віри: непогрішність Біблії, народження Христа від Діви Марії, замісне спокутування, тілесне воскресіння Христа, історичність чудес. Ці положення було підтверджені у 1916 та 1923 рр. як визнання фундаментальних доктрин християнства. Захисники фундаментальних положень віровчення стали об'єднуватися у позацерковні групи в рамках деномінацій, - так у 1919 р. було засновано Всесвітню асоціацію християн - фундаменталістів на чолі із У.Б. Райлі. Фундаменталісти гаряче боролися з так званими «ворогами» протестантської ортодоксії: католицизмом, соціалізмом, сучасною філософією, атеїзмом, мормонством, спіритуалізмом, «християнською наукою», ліберальною теологією, німецькою біблійною критикою, дарвінізмом. Після приєднання до асоціації баптистів – преміленаристів¹², за їхнім наполяганням, змінився зміст визнання віри, а саме: місце чудес повинно зайняти воскресіння Христа та друге Його пришествя, а теза про народження Христа від Діви Марії була змінена на божественну природу Христа. В результаті суперечок між фундаменталістами та ортодоксальними протестантами (пресвітеріани, баптисти, методисти, єпископали), змінилося розуміння терміну «фундаменталізм» - його стали застосовувати тільки до певної частини віруючих, які розділяли традиційне християнське віровчення [12, С.1306]. У 1928 р. Всесвітній союз фундаменталістів виключив п'ятидесятників як «фанатичних та не відповідних Писанню» [15], з часом до цього долучилися соціальна, психологічна та теологічна критика останніх.

¹² Преміленаризм – погляд, який стверджує обов'язковий прихід Христа в кінці часу Церкви і встановлення Його царства на землі на тисячу років. Таке вчення підкреслює буквально розуміння подій 20 розділу книги Об'явлення.

Другий етап становлення фундаменталізму (поч. 40 - х рр. – 70-х рр.) характеризується розколом: одні продовжували називати свідомо себе «фундаменталістами» та ототожнювати свої переконання з першим євангельським християнством; інші ж відмовилися від цієї назви, яка асоціювалася з відірваністю від соціального ґрунту, сепаратизмом, антиінтелектуалізмом, нетерпимістю тощо. Другий табір фундаменталістів з 1940-х рр. став називати себе «євангельськими християнами»¹³, «євангеликами», прив'язуючи це поняття до істинного християнства. Інша частина євангельських християн з 1948 р. називає себе «неоєвангеликами» [12. С.1307] (термін був впроваджений Г. Дж. Окенгою в 1947 р.). Неоєвангелики стверджували, що фундаменталісти обрали неправильний стиль роботи (підозрілість до всього, що відрізняється в доктринальній практиці) та нечітку стратегію (сепаратизм, який переслідував ціль створення «чистої» церкви на місцевому та деномінаційному рівнях), а тому досягли низького рівню ефективності у соціальній діяльності в порівнянні з лібералізмом. Е. Дж. Карнелл (1919-1967 рр.), американський теолог, лідер євангелістичних теологів США післявоєнної епохи, доктор філософії, автор праць «Вступ до християнської апологетики» (1948), «Філософія християнської релігії» (1952), «Християнське покликання» (1957), «Царство любові та апофіоз життя» (1960), «Аргументи на користь ортодоксії» (1960) характеризує фундаменталізм як певний різновид культу, що втратив зв'язок з історичною спадщиною християнської церкви, перетворившись з руху в своєрідну ментальність [12, С.433].

У 1950 - 1960-х рр. у фундаменталістів та євангеликів спостерігається тенденція до зближення: обидва рухи відстоювали традиційне віровчення про визнання Богонадхненності та абсолютної непогрішності Біблії, зберігали безумовну віру у божественну природу Христа, в Його непорочне зачаття, фізичне воскресіння, швидкий другий прихід, схвально відгукувалися стосовно необхідності євангелізму, рівайвелізму, активної місіонерської праці, відстоювали необхідність високої особистої моральності, закликали відмовитися від алкоголю, тютюнопаління, кіно, театру, картярських ігор. Однак фундаменталісти вбачали свою вищість над євангеликами через призму

¹³ Євангельське християнство (євангелікалізм) – рух у сучасному християнстві, який не ототожнює себе з жодною деномінацією, переслідує мету захистити основи віри та вести місіонерську діяльність в дусі співстраждання та допомоги. Євангельське християнство зазвичай розглядають як сучасний феномен, однак його дух проявляється впродовж усієї історії християнської церкви (раннє християнство; раннє монашество, середньовічні реформістські рухи (кльонійці, цистерціанці, францисканці, домініканці); проповідницька діяльність Бернара Клервоського, Петра Вальда; попередники Реформації (Дж. Вікліф, Я. Гус, Дж. Саванарола); лютеранство; німецький пієтизм (Ф. Шпенер, А. Франке, Н. Цинцендорф), англійський методизм (брати Дж. та Ч. Веслі), Велике пробудження в Америці.

збереження вірності біблійному християнству (ворожість комуністичним ідеям, соціально-інтелектуальним нормам світу).

Третій етап у фундаменталізмі (кінець 1970-х – 1980 –х рр.) – якісний етап зміни: з плином часу та під дією історичних обставин (президентська кампанія Рональда Рейгана) зітерлася межа між фундаменталістами та євангеліками. Тим не менше, зберігалася головна тенденція, закладена в 20-х рр.: переконання у тому, що вони єдині володіють знанням та розумінням істинного християнства, авторитет буквально трактованої Біблії, переконання в історичній ролі («витримати велику історичну боротьбу супроти Сатани, темряви, проти усіх ворогів, які шкодять християнству») [12, С.1308].

Висновки. Рух п'ятидесятників не виходить за рамки євангелікалізму – богословської системи, створеної у 1942 р. Національною Євангельською асоціацією, і підтриманої більшістю членів євангельських громад. Однак п'ятидесятники серйозно відносяться до дій Святого Духа, - тому досить часто їх звинувачують у тому, що свою віру вони базують на власному досвіді переживань. Ці звинувачення не завжди правдиві, оскільки п'ятидесятники на перше місце ставлять Біблію як авторитет віри, і тільки на друге – дії Духа Святого. Переживання перевіряють, уточнюють на відповідність істини на основі Слова Божого, і це важливе дійство Святого Духа є для них вирішальним. Відтак п'ятидесятники вірять, що Святе Письмо, при правильному тлумаченні, є авторитетним відкриттям, яке утверджує, спрямовує і свідкує про Бога в світі світу. Однак просте знання або запам'ятовування віршів із Біблії не замінює особистого переживання відродження та хрещення Святим Духом зі всіма діями свідництва, які приносить і відкриває Святий Дух. Необхідно зазначити, що п'ятидесятницьке богослов'я та духовність, всупереч тому, на чому наголошують дослідники та критики п'ятидесятництва, не є пневмоцентричним: «Давайте викинемо з голови думку про те, що Святий Дух активно приймав участь у людській історії та завжди був присутнім там, де Бог відкривав Себе творінню. Ми не завжди можемо провести чітку різницю між діями Духа та діями Отця і Сина. Бог єдиний, і взаємостосунки між діями Осіб Трійці настільки тісні, що ми не завжди можемо їх розрізнити. У багатьох випадках Отець діє через Сина в силі Духа. У якості загального принципу можна сказати, що усі дії Бога починаються з задуму Отця, здійснюються Сином і приносять плід завдяки Святому Духу» [5, С.267].

Відтак п'ятидесятницька духовність сформована навколо Христа як головного центру: Ісус Христос – Той, Хто оправдовує, зцілює тіло, хрестить Святим Духом, Цар, Який швидко прийде; якщо Христос – основа для оправдання та освячення віруючого, - Святий Дух є тією Особою Трійці, яка притягує віруючого до Христа і спонукує його вподібнюватися Христу через послідовне освячення. Це – важливий момент зближення між п'ятидесятницьким, лютеранським та православним богослов'ям. П'ятидесятники не ставлять служіння Святому Духу, яке наділяє церкву силою, вище хресного подвигу Христа, який викупив віруючих від гріха Своєю

смертю на хресті. П'ятидесятники визнають, що перш за все Святий Дух прагне прославити Бога – Сина. Також визнають, що здійснення Христом викуплення дає віруючим можливість дослідити повноту Духа, яка дається їм після народження згори. Найбільшою обітницею, даною Церкві, залишається: «Ви приймете силу, коли зійде на вас Дух Святий» (Дії ап. 1:8).

Власне, саме євангелікалізм і не дає підстав називати п'ятидесятницький рух містичним. Неоднозначною є теза Я. Цопфі, де він саме так і класифікує п'ятидесятництво, беручи до уваги його складові – пієтизм, практичне освячення, діяльну молитву та служіння Дарів Святого Духа [16, С.10].

Цілком виправдано вести мову про п'ятидесятництво не як про містичний рух, але швидше як про наявність містичної свідомості у сповідників цієї конфесії. Містична свідомість передбачає зміщення акценту з особи Бога, авторитету Святого Письма на певні події у житті або людські дії, наділяючи їх при цьому божественними властивостями. Пояснити такий стан речей у протестантській громаді можна низьким рівнем богословської освіти керівників церкви, а також не утверджені віри на Святому Письмі самих вірників. Така віра зазвичай формується під впливом слухання проповідей, які зіперті, в першу чергу, на особистий досвід або духовні переживання проповідника чи пастора, підтверджуючи тим самим перевагу особистого досвіду над Святим Письмом. Так формується «народне п'ятидесятництво», яке не має нічого спільного з європейським розумінням п'ятидесятництва. Народне п'ятидесятництво – це цілком закономірний результат історичної ситуації та зумовленої нею духовної діяльності церков ХВЄ впродовж усього часу своєї життєдіяльності. Практично по закінченню Другої світової війни богословська освіта у п'ятидесятників була зведена до нуля, і більшість пресвітерів очолюють церкви, не маючи духовної освіти. Якщо чисельно п'ятидесятницькі громади й зростають, то богослов'я залишилося консервативним, маргінальним, обтяженим традицією («Бог необхідне відкриє, і потрібному навчить»), визнанням безумовного авторитету історично укладеним та збереженим внутрішньо церковним баченням («А в нашому братстві так прийнято / не прийнято»; «А нам можна не можна»). Усі ці чинники є сприятливим ґрунтом для формування містичної свідомості та прищеплення уявлень, які не відповідають Святому Письму.

Сучасне п'ятидесятницьке віровчення викристалізовується під впливом кількох чинників, зумовлених потребою епохи. Насамперед, мова йде про необхідність звернення до герменевтики як методу пояснення, інтерпретації релігійних текстів, понять, явищ, викладених у формі, адекватній рівню розуміння, досвіду, освіти сучасників. Другий чинник зумовлений кричущою потребою перегляду церковної практики радянського періоду, в яких церква могла функціонувати тільки виключно у нелегальному стані. Це вимагає обов'язкового перегляду певних схем мислення та дій, і одночасно пропозиції нового розуміння віри згідно із сучасним поступом науки, підняття нових соціально значущих проблем, перед якими стоїть сучасна спільнота вірників. Так, ті соціальні проблеми, з якими зіштовхується сучасна церква, свого часу

були невідомими для першоапостольської церкви (аборти, евтаназія, клонування, сурогатне материнство, ВІЛ СНІД, тощо). Найбільш актуальний чинник, який змушує п'ятидесятницькі церкви усталити власне богослов'я, зумовлений необхідністю ведення відкритих діалогів, дискусій, дебатів.

Література:

1. Бартлеман Ф. Азуза-Стрит : История и сущность истинного пробуждения: [Электронный ресурс] / Ф. Бартлеман. – Режим доступа: // kingdomjc.com/Books/Azuca/00.htm
2. Бассет П. М., Грейтхауз У. М. Исследование христианской святости. Т.2. Историческое развитие. С.Пб.: Вера и святость, 2008. С. 247.
3. Бюне В. Игра с огнем. CLV, 2005. С. 23.
4. Весли Дж. Правила методистских домашних групп (написаны 25 декабря 1738 года); Инструкции, данные для методистских домашних групп (написаны 25 декабря 1744 г.) // Уэсли Дж. Избранные проповеди / Киевский библейский колледж им. Дж.Уэсли; пер. с англ. Э. Керимов; ред. С. Гибсон. К., 2000. – С.195-197.
5. Даффилд Г.П., Ван Клиф Н.М. Основы пятидесятнического богословия. Нижний Новгород: Агапе, 2007. С. 267.
6. Ефимов И. Современное харизматическое движение сектантства. Исторический очерк, критический разбор вероучения, положение в настоящее время. М.: Профиздат, 1995. С.13.
7. Макги Г. Исторический обзор // В кн.: Систематическое богословие / под ред. С. Хортона. Спрингфилд, 1999. С. 15.
8. Оуэн Дж. Святой Дух: адаптировано для легкого чтения. Одесса, 2009. С. 247.
9. Пикеринг Э. Библейский сепаратизм. – USA, 1989. С.32.
10. Synan H.V. Святость: пятидесятнические традиции. Мичиган, 1971. С. 146.
11. Таевский Д. История религии. Пуритане [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://religion.babr.ru/chr/prot/eres/pur.htm>
12. Теологический словарь / под ред. У. Элвелла. С.Пб., 2003. 1488 с.
13. Улонска Р. Духовные дары в учении и практике. М.в. не ук., г.и. не ук. – 150 с.
14. Христианство. Энциклопедический словарь. В 3 т. Т.2 / гл. ред. С. С. Аверинцев. М., 1994. 671 с.
15. Циммерман Р. Огонь Пятидесятницы [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://yeslovegod.com/publ/tekst/richa\rd_cimmerman_ogon_pjatidesjatnicy/130-1-0-4674
16. Цопфи Я. «На всякую плоть!»: История и задачи пятидесятнического движения. Аусбург, не ук. 187 с.
17. Daynton D.W. Theological Roots of Pentecostalism. Metuchen, 1987. 120 p.
18. Five Views on Sanctification. Grand Rapids: Academic Books, 1987. 286 p.
19. Hunter H.D. A Portrait of How the Azusa Doctrine of Spirit Baptism Shaped American Pentecostalism. URL: http://enrichmentjournal.ag.org/200602/200602_078_AzusaDoctrine.cfm
20. Synan V. Azusa Street And Frank Bartleman. URL: <http://www.gctoldlandmark.org/azusa/az13.php>
21. The Azusa Street Revival and Its Legacy / edit by Y.D. Yunter, C. M. Robeck Jr. Eugene, Oregon, 2009. P. 123.

References:

1. Bartleman, F. Azusa-Strit: Istoria i sushhnost istynnogo probuzhdeniya. Retrieved from <http://kingdomjc.com/Books/Azuca/00.htm> [in Russian].
2. Basset, P. M., & Grejtxauz, U.M. (2008). Issledovanie hrystyanskoj svyatosty. T.2. Istorycheskoe razvitie. S.Pb.: Vera i svyatost [in Russian].

3. Byune, V. (2005). *Igra s ognem*. CLV. [in Russian].
4. Vesly, Dzh. (2000) *Pravyla metodystskych domashnyh grupp (napysany 25 dekabrya 1738 goda); Instrukcii, dannye dlya metodystskych domashnyh grupp (napysany 25 dekabrya 1744 g.). Izbrannye propovedi.* (pp.195-197). [in Russian].
5. Daffyld, G.P. & Van Kliv, N.M. (2007). *Osnovy pyatydesyatnycheskogo bogosloviya*. Nyzhnyj Novgorod: Agape. [in Russian].
6. Efymov, Y. (1955). *Sovremennoe haryzmatycheskoe dvyzhenie sektantstva. Istorycheskij ocherk, krytycheskij razbor veroucheniya, polozenye v nastoyashhee vremia*. M.: Profizdat, 1995. [in Russian].
7. Makhy, H. (1999). *Istorycheskij obzor. Systematycheskoe bohoslovye* (S. Horton, Trans). Sprynhfyl. [in Russian].
8. Ouen Dj. (2009). *Svjatoj Duh: adaptirovano dlja lehkogo zchtenyja*. Odessa. [in Russian].
9. Pykerynh, E. (1989). *Byblejskij separatyzm*. USA.
10. Synan, H.V. (1971). *Svjatost: pjatydesjatinpeskye tradycy*. Mycpygan. [in Russian].
11. Taevskij, D. *Istoryja relyhyi. Purytane*. Retrieved from: <http://religion.babr.ru/chr/prot/eres/pur.htm> [in Russian].
12. *Teologypeskyj slovar* (2003) (U. Elvell (Eds). S.Pb., 2003. [in Russian].
13. Ulonska, R. *Duxovnye dary v uchenii i praktyke*. [in Russian].
14. *Hrystianstvo. Encyklopedycheskij slovar. V 3 t. T.2.* (1994). Averyncev, S.S. (Eds). [in Russian].
15. Cymmerman, R. *Ohon Pjatydesjatinicy*. Retrieved from: http://yeslovegod.com/publ/tekst/richa\rd_cimmerman_ogon_pjatidesjatnicy/130-1-0-4674
16. Copfy, Ja. «Na vsjakuju plot!»: *Istoryja i zadachy pjatydesjatinnycheskoho dvyzchenyja*. Ausburh. [in Russian].
17. Daynton, D.W. (1987). *Theological Roots of Pentecostalism*. Metuchen. [in Russian].
18. *Five Views on Sanctification*. (1987). Grand Rapids: Academic Books.
19. Hunter, H.D. *A Portrait of How the Azusa Doctrine of Spirit Baptism Shaped American Pentocostalism*. Retrieved from: http://enrichmentjournal.ag.org/200602/200602_078_AzusaDoctrine.cfm
20. Synan, V.H. *Azusa Street And Frank Bartleman*. Retrieved from: <http://www.gctoldlandmark.org/azusa/az13.php>
21. *The Azusa Street Revival and Its Legacy* (2009). Yunter U.D, & Robeck C.M.Jr. (Ed.), Eugene, Oregon.